

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ ÜZRƏ ELEKTRON BIBLIOQRAFİK RESURS

Sima İsmayılova

*Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
simabdu@mail.ru*

Электронные библиографический ресурс по литературоведение

Резюме: В статье анализируются электронные библиографический ресурсы в Азербайджане, освещена поток информационной ресурс по литературоведение как часть общих библиографический ресурс.

Electronic bibliographic resatures on literature science

Summary: This paper gives general revius of bibliographic resatures on literature science and interperetes the opporhenitics of elektronik bibliographic resatures on modern era.

Açar sözlər: ədəbiyyatşünaslıq, elektron, bibliografik resurs

Ключевые слова: литературоведение, электронные библиографический ресурс

Keywords: literature science, elektronik, bibliographic resource

Giriş

XX əsrin axırlarında dünyada baş verən qlobal proseslər, o cümlədən beynəlxalq aləmdə ümumi siyasi mühitin ciddi şəkildə dəyişməsi yeni geosiyasi vəziyyətin yaranmasına səbəb olmuşdur. 6 oktyabr 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi barədə sərəncam imzalamışdır. Dövlət proqramında kitabxanaların qabaqcıl rolu xüsusi qeyd olunur və deyilir ki, "...kitabxanalar dövlət islahatlarının həyata keçirilməsinə yardımçı olur, elm, təhsil, sosial inkişaf, iqtisadiyyat və mədəniyyət prosesinə fəal təsir göstərir". (3)

Dövlət proqramında kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafı üzrə əsas məsələlər və onların həlli yolları qeyd edilmişdir. İlk əvvəl qlobal informasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi, virtual mühitin yaradılması, elektron məlumat bazalarının yaradılması, elektron kitabxana, elektron kataloqun yaradılması və s. məsələlər qarşıya məqsəd kimi qoyulmuşdur. Bu istiqmətdə aparılan işlər nəticəsində respublikamızda bir sıra kitabxanalarda elektron məlumat bazaları yaradılmağa başlamışdır.

Məsələnin qoyuluşu

Elektron biblioqrafik resurslar fond haqqında məlumatın elektron formada mühafizəsini, xidmət üçün xüsusi şəraitin və çoxsaylı kadrların olması zərurətinin aradan qaldırılmasını, məsafədən asılı olmayaraq istənilən yerdən oxucu sorğusuna uyğun informasiyanın operativ axtarışını, nəticənin oxucuya çatdırılmasını təmin

edir. Elektron informasiya resursları bütünlükdə elektron məlumatlar, elektron proqramlar və s. bir resursda əlaqəli birliyi. Elektron resurslar kitabxanalarda, nəşriyyatlarda, elmi cəmiyyətlərdə, elmi-tədqiqat idarələrində yaradılır. (5)

Respublikamızda zəngin informasiya resurslarına malik olan kitabxanalar icərisində ilk əvvəl M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının fəaliyyəti diqqəti cəlb edir. 2006-cı ildən etibarən Milli kitabxanasının veb saytı oxucuların istifadəsinə verilmişdir. Eyni zamanda kitabxanasının "Elektron resursların yaradılması" şöbəsi tərəfindən elektron məlumat bazaları yaradılmağa başlamışdır. Şöbə həmçinin avtomatlaşdırılmış kitabxana sisteminin imkanlarından istifadə edərək 2006-cı ildə əsası qoyulmuş Elektron kitabxananın (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) bazalarının zənginləşdirilməsi, yəni elektron məlumat bazalarının yaradılması işlərini həyata keçirir. Həmçinin şöbə hesablama texnologiyaları və informasiya şəbəkələri - internet və internet vasitəsilə dünya və Azərbaycan elm və mədəniyyətinin müxtəlif sahələrinin nailiyyətlərinin təbliği və informasiya təminatını təmin etmək işini həyata keçirir.

Kitabxanaya ilkin sənədlərin sənədli axını sahə üzrə informasiya resurslarının formalaşmasının ilk mərhələsidir. Ədəbi-bədii nəşrlərinin tipləri onların məqsədi təyinatıyla müəyyən edilmişdir: mətnlərin araşdırılması, peşəkar maarifləndirici təminat, tələbatların ödənilməsi. Nəşrlər akademik və qeyri-akademik, kütləvi nəşrlər (əsrin mətnini özündə saxlayanlar, soraq-məlumat nəşrləri, mövzu üzrə tədqiqatlar, ədəbiyyatın dərin öyrənilməsi üçün metodik tövsiyələr) formasında mövcuddur.

Ədəbi-bədii nəşrlər müxtəlif əlamətə görə fərqləndirilir:

- əsərlər külliyatı (cildlər, bədii əsərlərin və ya müəyyən janrın əsərlər toplusu
- seçilmiş əsərlər;
- bir müəllifin əsərləri külliyatı;
- seriyalı nəşrlər;
- müxtəlif əsərlərin (bir qayda olaraq böyük həcmli - povest, roman, poema)

nəşri

Ədəbiyyatşünaslıq elminin nəşr tipləri məzmununa, təyinatına, mövzunun öyrənilməsi dərəcələri üzrə fərqlənirlər. Elmi nəşrlər elmi-tədqiqat işlərinin və məxəzşünaslıq (əsərlərin və başqa sənədlərin mətnlərinin nəşrləri, yazıçının ədəbi mirasının öyrənilməsi üçün ilk mənbənin xüsusiyyətlərini daşıyanlar) sayəsində tərtib edilmişdir. Həmçinin elmi-kütləvi, tədris nəşrləri də fərqləndirilir.

Bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslığın elektron tam mətnli resursları da mövcuddur ki, bunlar aşağıdakılardır:

- Kompakt-disklərdə elektron nəşrlər;
- Biblioqrafik, soraq-məlumat ədəbiyyatı, arxiv, problem materiallar, nəşriyyat məhsulunun kataloqları özündə saxlayan ixtisaslaşdırılmış nəşriyyatların, jurnalların və qəzetlərin saytları;
- Yazıçı təşkilatların saytları, müsabiqələr, mükafatlar, sosial şəbəkələrdə tematik qrupların səhifələri;
- Kitabxana, arxiv və muzeylərin tematik planlarının saytları (ədəbi məzmunlu);

- Hal-hazırda sağ olan və dünyasını dəyişmiş yazıçı, ədəbiyyatşünas və tənqidçilərin şəxsi səhifələri

Müxtəlif məqsədli və təyinatlı elektron kitabxanalar tərəfindən elektron-kitabxana sistemində operativ olaraq yerləşdirilir. (5)

İnformasiya resursu kimi vaxtaşırı nəşriyyatların məzmununun janr və tematik müxtəlifliyə və məqsədli auditoriyaya qədər informasiyanın çatdırılmasının operativliyi ilə bağlıdır. Onlar ədəbi və ədəbiyyatşünaslıq üzrə elmi jurnal və qəzetlərin, onların şəbəkə versiyalarını, orjinal şəbəkə nəşrlərinin təqdimatını təmin edir.

İnternetin inkişafı ilə yeni anlayış - şəbəkə ədəbiyyatı anlayışı meydana gəlmişdir. Bədii ədəbiyyat nümunələri cəm halında kompüterin yaddaşında saxlanılır. Mətnlər müxtəlif daşıyıcılarda saxlanıla, mətnin fraqmentlərini məntiqi və digər əlaqələrlə uzlaşdırıla, audio və video materiallarla əlaqləndirilə bilər. Elektron mətnləri bir qayda olaraq bir neçə qrupa bölmək olar.

Məzmununa görə - ənənəvi ədəbiyyat və internetdə yerləşdirilmiş ədəbiyyat. Şəbəkə ədəbiyyatı kağız üzərində olan ədəbiyyatdan mətnin mühafizə olunma üsulları ilə deyil, məzmun və bədii strukturuna görə fərqlənir. (6)

Müasir internet ədəbiyyatı tərkibinə daxildir:

- Bədii əsərlərin tam mətnli elektron kitabxanası
- Yazıçıların, tənqidçi, ədəbiyyatşünaslıq çoxsaylı müəllif saytları
- Bədii- ədəbi, ədəbiyyatşünaslıq, ədəbi-tənqidi jurnalların saytları
- Ədəbi müsabiqə, oyun, studiya (4)

Azərbaycanda bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq sahəsində nəzərə çarpacaq qədər biblioqrafik mənbələr mövcuddur. Bu mənbələr haqqında biblioqrafik vəsaitlərdən məlumat əldə etmək mümkündür. Bir çox biblioqrafik mənbələr öz aktuallığını qoruyub saxlamışdır və biblioqrafik axtarış zamanı fəal surətdə istifadə olunur. Bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslığa xarakterik olan informasiya mənbələri yaradılmışdır ki, bunlara ümumi və xüsusi biblioqrafik vəsaitlər, o cümlədən tövsiyə və elmi-köməkçi xarakterli, daha çox şəxsi biblioqrafik göstəricilər tərtib olunmuşdur.

Respublikamızda bu sahədə Milli kitabxana statusuna malik olan M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında da bu istiqamətdə mühüm işlər görülmüş və "Elektron resursların yaradılması" şöbəsi tərəfindən elektron məlumat bazaları yaradılmağa başlamışdır. Elektron resursların yaradılması şöbəsi "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu rəhbər tutaraq avtomatlaşdırılmış kitabxana sisteminin imkanlarından istifadə etməklə əsas 2006-cı ildə qoyulmuş Elektron kitabxananın (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) bazalarının zənginləşdirilməsi, yeni elektron məlumat bazalarının yaradılması işlərini həyata keçirir. Həmçinin şöbə hesablama texnologiyaları və informasiya şəbəkələri - internet və internet vasitəsilə dünya və Azərbaycan elm və mədəniyyətinin müxtəlif sahələrinin nailiyyətlərinin təbliği və informasiya təminatını təmin etmək işini həyata keçirir. Şöbədə əsasən 2 bölmə fəaliyyət göstərir:

- Mətnlərin rəqəmsallaşdırılması bölməsi;

- Kitabların və dövri nəşrlərin elektron bazasının yaradılması bölməsi.

Şöbənin əsas vəzifələrinə aşağıdakılar daxildir:

- Milli Kitabxananın fonduna daxil olan tammətli nəşrlərin, əlyazmaların, dövri və ardı davam edən nəşrlərin və s. mühafizəsini təmin etmək, oxucuya xidmətin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və işi günün tələblərinə uyğun qurmaq məqsədilə tammətli nəşrlərin elektron resurslarının hazırlanması ilə Elektron kitabxananın bazalarının yaradılması, zənginləşdirilməsi;

- Azərbaycan Respublikasının əlamətdar günlərinə həsr olunmuş, görkəmli şəxsiyyətlərin, klassiklərin yubileyləri münasibəti ilə onların həyat və yaradıcılığını geniş əks etdirən elektron məlumat bazalarının yaradılması və bu bazaların zənginləşdirilməsi;

- Yaradılmış tammətli elektron resursların Azərbaycan Respublikasının "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" qanununun şərtlərinə əməl etməklə oxucuların istifadəsinə təqdim etmək üçün həmin resursların internet və Milli Kitabxananın Elektron kitabxanasında (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) və digər elektron məlumat bazalarında yerləşdirilməsi. (7)

Ümumilikdə, şöbə tərəfindən 31 adda elektron məlumat bazası yaradılmışdır ki, ədəbiyyatşünaslıq üzrə olanlar aşağıdakılardır:

- Molla Pənah Vaqif - 300;
- Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğun;
- Nizami Gəncəvi;
- Bəxtiyar Vahabzadə - 90;
- Həsən bəy Zərdabi - 170;
- Mirzə Ələkbər Sabir - 150;
- Mir Cəlal Paşayev irsi;
- Nəsir İmanquliyev;
- Teymur Elçin - 90;
- Nəriman Həsənzadə.

Müasir Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndəsi, xalq şairi Nəriman Həsənzadəyə həsr olunmuş məlumat bazası şair haqqında ətraflı məlumatları əks etdirən mükəmməl informasiya mənbəyidir (7). Məlumat bazasında bölmələr aşağıdakı formada verilmişdir:

- Həyat və yaradıcılığı
- Görkəmli şəxsiyyətlər Nəriman Həsənzadə haqqında
- Nəriman Həsənzadə haqqında Prezidentin sərəncamları
- Şairin söylədikləri
- Şairin əsərləri
- Şairə ithaf olunmuş əsərlər
- Tamaşaya qoyulmuş əsərləri
- Fotoqalareya

"Həyat və yaradıcılığı" bölməsində şairin həyatı, yaradıcılığı haqqında məlumatlar öz əksini tapmışdır. Məlumat bazasının "Görkəmli şəxsiyyətlər Nəriman Həsənzadə haqqında" adlı bölmədə isə tanınmış şair və yazıçıların, ədəbiyyat, elm və mədəniyyət xadimlərinin şair haqqında fikirləri verilmişdir.

Digər bölmədə isə "Nəriman Həsənzadə haqqında Prezidentin sərəncamları" göstərilmişdir. Şairin həyatı, onun yaşam tərzı, uşaqlıq illəri, valideynləri haqqında olan məlumatlar isə məlumat bazasının "Şairin söylədikləri" bölməsində verilmiş, şair öz xatirələrini oxucuları ilə bölüşmüşdür. Daha sonra isə şairin əsərləri xronoloji ardıcılıqla sistemləşdirilmiş, Azərbaycan, rus və xarici dillərdə olan kitab və məqalələri qeyd edilmişdir.

Elm, informasiya, təhsil, tərbiyə və mədəniyyət funksiyalarını yerinə yetirən müasir kitabxanalar müxtəlif çap məhsullarını toplayıb mühafizə edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur. Cəmiyyət inkişaf etdikcə kitabxanaların da missiyaları dəyişir, vəzifələri mürəkkəbləşir. Əgər əvvəllər kitabxanalar yalnız sənəd kütləsinin toplandığı yer kimi xarakterizə olunurdusa, indi onların funksiyaları daha da genişlənməmişdir. Bu gün kitabxanalar yalnız kitab və kartoçka ilə işləmir, eyni zamanda ən müasir və informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə internet informasiya resursları, elektron məlumat bazaları yaradılır, onlayn rejimdə oxucularla əlaqə qurur.

Ədəbiyyat

- 1."Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.- 1999.-№1.-S.3-16.
- 2."İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu.- 1998.- № 6.-S.1214-1222.
- 3.Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Respublika qəzeti .- 7 oktyabr.-2008.
- 4.Elektron məlumat bazalarının yaradılması və virtual xidmət: metodik tövsiyə /tərt.ed.: S.Salamlı;nixt.red. və bur.məs. K.Tahirov; red.A.Abdullayeva; M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanası.-B.:2012.-46s.
- 5.Отраслевые информационные ресурсы. Учебник / О.А.Александрова, Р.С.Гиляревский, Т.В.Захарчук и др.,СПБ.: Профессия,2015.-416с.
- 6.Справочник библиографа /Науч.ред.А.Н.Ванеев, В.А.Минкина, СПб.: Профессия, 2014.-767с.
- 7.www.anl.az.